

KÖNÜL SƏMƏDOVA  
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent,  
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti  
semedovakonul74@mail.ru

**OĞUZ QRUPU TÜRK DİLLƏRİNDƏN AZƏRBAYCAN  
DİLİNİN ŞİMAL-QƏRB QRUPU DIALEKT VƏ ŞİVƏLƏRİNDƏ  
SAİTLƏR VƏ VARIANTLARININ QIPÇAQ DİLLƏRİNƏ  
İNTEQRASIYASI**

*Bu iş Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişaf  
Fondunun maliyyə yardımı ilə yerinə yetirilmişdir – Qrant №  
EİF/MQM/Elm-Təhsil-1-2016-1(26)-71/07/5*

**Açar sözlər:** *qısa saitlər, burun səsləri, dialektlər, Oğuz və Qıpçaq dilləri.*  
Keywords: short vowels, nasal vowels, dialects, Oghuz and Kipchak  
languages.

**Ключевые слова:** короткие гласные, носовые гласные, диалекты,  
огузский и кыпчакский языки.

Muasir Azərbaycan ədəbi dilində olan doqquz sait səsin hamısı Azərbaycan dilinin şimal-qərb qrupu dialekt və şivələrində işlənir. (a, ı, o, u, e, ə, i, ö, ü)

Lakin bu saitlərin işlənmə tezliyi var. Bəziləri daha fəaldı bəziləri isə passiv. Oğuz qrupuna daxil olan dillərin saitlər sisteminə diqqət yetirsək görürük ki, bu qrup dillərin bəzilərində doqquz bəzilərdə səkkiz sait var və bunların səs tərkibində də müəyyən fərqli cəhətlər var. Bəzilərdə ə saiti işlənir bəzilərdə ə-e əvəzlənməsi baş verir.

Oğuz qrupuna daxil olan Azərbaycan dili dialekt və şivələrinin saitlərini nəzərdən keçirmiş olsaq, bunların hər şeydən əvvəl kəmiyyətə görə fərqləndiyini, yəni dialekt və şivələrimizdə adi saitlərdən başqa, bunların uzun və qısa variantlarının da işləndiyini görəcəyik. Həmçinin, şimal-qərb qrupu dialekt və şivələrində uzun saitlərlə yanaşı, saitlərin burun variantlarına da təsadüf olunur.

Türkologiyada şimal – qərb qrupu türk dilləri dedikdə məhz qıpçaq qrupu türk dilləri nəzərdə tutulur. Azərbaycan dilinin şimal- qərb qrupu dialekt və şivələrinin saitlər sisteminin qıpçaq qrupu türk dilləri ilə müqayisəsini aparsaq Tatar, Qazax, Qırğız, Başqırt, Qaraqalpaq, Qumuq, Noqay, Qaraçay-balkar, Krım Tatar dillərini özündə birləşdirən qıpçaq qrupu türk dillərinin

dialektik sistemində də müəyyən oxşar və fərqli cəhətlər var. Məs.Tatar türkcəsində doqquz sait səs var. Bunlar: a, e, ı, i, ı, o,ö,u,ü – dır. Bu saitlərdən a, ı, i, u, ü saitləri oğuz qrupunda olduğu kimi səslənir.Lakin o və ö saitləri oğuz qrupundan fərqli olaraq tatar dilində dar və qısa tələffüz olunur.

Bundan başqa tatar dilində rus dilindən keçən y samiti ilə qoşa işlənən saitlər də vardır. Qazax dilində isə fərli olan sait səs a və başı dalğalı **a** səsidir ki, bu da oğuz qrupu türk dillərindən fərqli olaraq bəzələrindəki e- yə bəzilərindəki a səsində uyğun gəlir.Daha çox da qazax dilində ərəb və fars mənşəli alınma sözlərdə öz əksini tapır.

*Məs.alıb ver-**aper**- götür,ne erse-narse- aşya və s.*

Qırğız dilində a, e, ı, i, o, ö, u, ü, "e". Buradakı **e** hərfi rus dilindən keçən sözün əvvəlində işlənən **je** hərfinin ifadəsidir. məs yeki-eki-iki, yeje-ece-bacı. Qırğız dilində həmçinin rus dilindən keçmə y səsiylə qoşa işlənən samitlər də vardır.ye, yo, ya və.s

Altay dilində "ı" saiti sözün əvvəlində işlənir. Həmçinin bu dildə kəmiyyət kateqoriyasının şərilçisi çox variantlıdır.

Noqay dilində 9 sait səs mövcuddur. Noqay dili dialektlərində sözün əvvəlində "ı" saiti işlənir.

Kırım-tatar dilində də bəzi oğuz qrupu türk dillərində olduğu kimi "ə" saiti yoxdur, cəmi 8 sait səs var.

Həmçinin qumuq dilində də 8 sait səs var. Burada bir normal a , digəri isə biraz daha incə tələffüz olunan a saitidir. Lakin əlifbada hər ikisi eyni hərflə göstərilir.

Azərbaycan dilinin Şimal-qərb qrupu dialekt və şivələrində qısa saitlərində özünəməxsus rolu vardır.

M.Şirəliyev qısa saitlərin formasından danışanda qeyd edir ki, qısa saitlər qapalı saitlərə aiddir və onları iki yarım qrupda cəmləşdirir. M.İslamov isə söz kökünün birinci vurğusuz hecasında işlənən qapalı saitləri qısa tələffüz olunduğunu, ikinci və üçüncü hecalardakı qısalma hadisəsini isə sözə müxtəlif şəkilçilərin artırılması ilə əlaqədar olduğunu qeyd edir. Azərbaycan dilinin Şimal- qərb qrupu dialektlərində qısa saitlərin tələffüzünü aşağıdakı kimi cəmləşdirmək olar.

1. Qısa saitin əmələ gəlməsi vurğusuzluqla izah olunur. Belə ki, qısa sait kökün vurğusuz birinci hecasında və vurğu əsasdan şəkilçiyə keçdikdən sonra qısa sait şəkilçidən əvvəlki hecada özünü göstərir.

2. Qısa saitin əmələ gəlməsi onu əhatə edən səslərin tipləri ilə də izah olunur, belə ki, qısa saitə a) sonar səslər arasında; b) sonar səslə y səsi arasında; c) iki y səsi arasında; ç) cingilti səslə sonar səs arasında d) kar səslə sonar səs arasında; e) kar samitlər arasında özünü göstəri kar samitlər

arasında özünü göstərir (pıçax- bıçağ; kişi, piti, bıxo, fışəx<sup>1</sup>, bulax, çuxa, bütax, tūfəng<sup>1</sup>, küsuf, qūzey və s. ) [2. 31: 1.12].

Bu hadisə qırğız dili dialektlərində də müxtəlif formada özünü göstərir. oğuz qrupundan fərqli olaraq qırğız dilində qısa saitlərdə açıq saitləri açıq saitlər, dodaqlanan saitləri dodaqlanan saitlər izləyir. Lakin fərqli cəhət dodaqlanan saitlərdən sonra açıq saitlərdən yalnız a işlənir. məs. çuka-yubka, tuman- duman, kuçak-qucaq və.s.

Şimal-qərb qrupu dialekt və şivələrdə uzanma hadisəsi kimi qısalma hadisəsi də başlıca yer tutur. Şimal qrupu şivələrində də qısa saitlər söz kökünün birinci vurğusuz hecasında işlənən qapalı saitlərdi. ikinci, üçüncü və sonrakı hecalarda qısalma həm alınma sözlərdə olur, həm şəkilçilər artırıldıqda olur. Sözü axırı müstəsna olmaqla bütün hallarda –sözün əvvəlində və ortasında qısalma vurğudan əvvəl özünü göstərir. Şimal qrupu dialektlərində işlənən qısa saitlər aşağıdakılardır.

I-qılıf, fıırıllax, sığırçı-naxırçı, qısır, qılıxlı (Bu qun Salih kiçi naxır novatında sığırçıdır. Zaq. Qım.) i-kicix, bışix, kişi, şitil, kilim, biçin və s. (Uşaxlar kilimin 4 tərəfindən tutuf sevinceh qışqırır, kilimə tökülən tutdarı tıraşdıydılar. Zaq. Qım.) sözün sonunda işlənən qısa i səsinə- anıyə, dəmiyə, nısiyə, əmiyə və s. (Bizim dükanımızda nısiyə vermiyələr).

Qısa i səsi sözün əvvəlində işlənən ərəb mənşəli irəzyana, irasıl sözlərində də işlədilmişdir.

Bu səs həmçinin başqırd dilinin saitlər sistemində də özünü göstərir. Bu sait türkcədəki e Azərbaycan dilindəki ə ilə i arasında tələffüz olunan bir səsdır və olduqca qısa tələffüz olunur. məs. ilik-ilk, iri- iri , xerif-hərf.

Başqırd dilində ilk və digər hecalarda da “i” saiti “ı” saitinə keçir. məs. kırprik-kirpik, kilin- gəlin və s.

Bundan başqa ilk hecədə işlənən “u,ü” saitlərindən sonra gələn “u,ü” saitləri də qısa tələffüz olunaraq “ı, i” kimi tələffüz olunur. [ 3.236]

u - düluz, bülax, pütax, qūful, sūluf, çūvux, Sözün ortasında qısa tələffüz olunanlara misal olaraq, qoyu<sup>u</sup>, boyu<sup>u</sup>, yolumuz və. s.

Noqay dilində söz ortasında və sonunda işlənən u saiti –ı saitinə keçir. Burun-burın, topurğak-topıraq-torpaq.

ü-cüyür, yüyürmax, gümüş, süyux, künə, götümüşux və. s. Noqay dilində ü saiti də həmçinin söz ortasında və sonunda i-yə keçir. məs. çürü-şiri- “çürü”, öküz-ögiz, ülüş-ülis-pay və s.

Qısa i və u səslərinin sözün sonunda da təsadüf edilir. Sözün axırındakı qısalma isə vurğudan sonraya düşür. Sözün sonundakı heca vurğusunu özündən əvvəlki hecaya ötürməklə qısalma hadisəsi yaranır.

Azərbaycan dilinin Şimal qrupu dialekt və şivələrində burun saitlərinin də özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır.

Şimal ləhcələrinə daxil olan şivələrin ən səciyyəvi fonetik xüsusiyyətlərindən biri də burun saitlərinin geniş yayılmasıdır. Şimal qrupunun bütün ləhcələrində həm söz köklərində həm də şəkilçilərdə burun saitlərinin bütün variantları vardır.

Bu məsələni ilk olaraq oğuz qrupu türk dillərindən Azərbaycan dilinin Şəki dialekti materialları əsasında bütün təfərrüatı ilə işıqlandıran N.İ.Aşmarin olmuşdur. N.İ.Aşmarin Azərbaycan dilinin Nuxa dialektində **e**, **ö** saitlərindən başqa bütün saitlərin burun variantlarını aşkarlamış, mövqeyi və əmələ gəlməsinin səbəbini sözlərdən sagur n səsinin düşməsi ilə əlaqələndirmişdir. Lakin tədqiqatlar zamanı Şimal ləhcəsinin şivələrində bütün saitlərin burun variantlarının olduğu aşkarlanmışdır. N.İ.Aşmarin Şəki dialektində aşağıdakı burun saitlərini qeyd etmişdir.

*i- gəvhîn; ə- rəhsîz, a- reyhân, da, ı- əlî, ü- qışlâr; u- douz; yeruu; o- dođi.* Bunlardan əlavə, N.İ.Aşmarin Şəki dialektində burun saitlərin uzun variantları olduğunu da qeyd edir: *ə- bəz; a- tã; sã; ı-atî; u-əlü; ou-dooü:tdi; o- əlô.* [4. 12-17,73-174: 6.13-14:5.26-27].

M.Şirəliyev Naxçıvan qrupu dialekt və şivələrində də burun saitlərinin olduğunu qeyd etmişdir. Ordubad dialektində, Culfa, Şərur və Şahbuz şivələrində də burun saitlərini qeydə almışdır. Bunlardan əlavə, A.Hüseynov Oğuz rayonu, İ.Məmmədov isə Füzuli rayon şivələrində burun saitlərinin olduğunu qeyd etmişlər [2:].

Şimal qrupu dialektlərində bütün saitlərin o cümlədən **ê** və **õ** saitlərinin də burunda tələffüz edilən variantı vardır. Saitlərdə burun xüsusiyyəti təkcə sağır **ŋ** -səsinin deyil, həmçinin **n** səsinin düşməsi ilə də əmələ gəlir. Beləliklə aydın olur ki, burun səslilərinin əmələ gəlməsi bilavasitə sağır **n** və sonon **ŋ** səslərinin düşməsi ilə əlaqədardır. Düşən sağır **n** və sonon **ŋ** səsləri özündən əvvəl və ya sonra gələn saitə burun xüsusiyyəti verir.

Bütün bu faktlar göstərir ki, burun saitləri Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində çox yayılmış bir hadisədir və onu başqa türk dillərinin dialekt və şivələrindən ayıran fərqləndirici bir əlamətdir. Çünki bəzi türk dillərində burun saitlərinə olduqca az hallarda təsadüf edilir.

Azərbaycanın Şimal qrupu ləhcələrindən Şəki dialekt və şivələrində **ö**, **e** saitlərindən başqa bütün saitlərin burun variantı var, Oğuz –Qəbələ, Zaqatala-Qax şivələrində isə ancaq **ã**, **î**, **ũ** saitlərinin burun variantına təsadüf edilir. Şəki dialektindən fərqli olaraq Zaqatala-Qax bölgəsində burun saitləri ancaq şəkilçilərdə özünü göstərir. Burun saitləri həmçinin qıpçaq dil elementlərinin zəngin olduğu cənub dialektlərindən Naxçıvan və Ordubad dialektlərində də özünü göstərir. Bu da təbii ki tayfaların müəyən coğrafi ərazilərə köçü ilə bağlı olaraq yaranan formasıdır. Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində təsadüf edilən burun saitləri aşağıdakılardır:

1. Bu səs **η** səsinin aradan çıxması və iki saitin birləşməsi nəticəsində əmələ gəlmişdir (faar-kasıb, yooruy-yogurur və s.).

2. **ā** səsinə mənsubiyyət şəkilçisinin II şəxs təkində (yönlük halda), xəbərlik şəkilçisinin II şəxs cəmində və şəxs əvəzliliklərinin I, II şəxs təkində təsadüf edilir: *xurcunuā, ilxuā, kəluā, quzuā, gözüā, sözüā, samuā, xoruzuā, aruā*.  $\iota + \eta + a$ ;  $i + \eta + a$ ;  $u + \eta + a$ ;  $\ddot{u} + \eta + \text{ə}$ ;  $\text{ə} + \eta + \text{ə}$ ;  $a + \eta + \iota$ ;  $\text{ə} + \eta + i = \tilde{a}$

*ağzā, başā, qabağā, əlā, yerā, işā, qolā, sözā, işdəsāz, danışmās- āz* (Zaq., Bal, Qax), *mā, sā* (Şə, Qax, Bal) evia, nimağa (Zaq., Qım., Baz. k.)

3. II şəxs təkinin mənsubiyyət şəkilçisi qəbul etmiş sözlər yiyəlik, yönlük, təsirlik hallarında burunda tələffüz olunan uzun a səsinə görmək olar.məs.: *alāz, şafqāzın, şafqāza, baltāzı, baltāzda, baltāzdan* (Şəkinin müxtəlif kəndlərində rast gəlinir).

4. Sonu **n** səsi ilə bitən müəyyən feillər nəqli keçmiş zamanın III şəxs tək və cəmində, indiki və qəti gələcək zamanların hər üç şəxs üzrə tək və cəmində işləndikdə; *yığışdātđı, qazātđı, dolātđı, dolār, qazār, addār, yığışlānır, qazacāx, qazācux və s.* (Şəki, Göy., lay., Zəyz və d).

Burada burunda deyilərək uzanan xüsusiyyəti sözün kökündəki son saitə aid olur. Lakin bəzən bu xüsusiyyət kökdəki deyil, şəkilçidəki **a** səsinə müşahidə edilir. Bu, əsasən feilin şərt şəklinin şəkilçisinə aiddir məs.alsaz, gəlsaz (Şə., Göy., Kiş., D., İn, Zun.), otursaz, disaz (Qax, Bal., Qabç., Zaq., Muğ.), görsaz, gessaz, üşüzaz (Zaq., Göz., Muğ., Aş., Tala) [ 1. 14].

İ. -Bu səsə yalnız şəkilçilərdə təsadüf edilir. **ī** səsi mənsubiyyət şəkilçisinin II şəxs təkində (təsirlik halda) və xəbər şəkilçisinin II şəxs cəmində **n** səsinin meydana çıxması nəticəsində əmələ gəlmişdir. **n** səsi meydana çıxarkən, özündən sonra gələn saitə burun xüsusiyyəti verir və digər tərəfdən isə özündən əvvəl gələn önsıra saitini arxasına saitinə çevirir: məs.: *qavīī, əlīī* (Şə.), *qıçīī* (Zaq.), *əvīī, başīī, qızıī, qapīī, uşağīī* (Nax., Ord.), *oyniyəsīīz, viyəsīīz* (Şə.), *didīīz, dimədīīz* (Zaq.).

Tatar türkcəsində **ı** üstü strixli bir sait də var ki , o heç bir oguz qrupu dillərində yoxdu bu səs **ı** və **i** – nin ortasında bir səsdür. Daha da dəqiq desək ön damaqda düz və yarı dar tələffüz edilən qısa bir saittir. Bu səsə Tatar dilində bu səs olduqca qısa tələffüz olunur, hətda düşmə ehtimalı olduqca böyükdür.

İ: Uzanaraq burunda deyilən **ı** səsi. Yiyəlik və təsirlik hallarda, mənsubiyyət şəkilçisinin II şəxs təkində (təsirlik halda) və cəmində (adlıq halda), xəbər şəkilçisində özünü göstərir; məs.: *yerī, əlī, qızıī, alırsīz, məlimsīz və s.* II şəxs cəmində təsadüf edilən bu səs saf **ı** səsi ilə burun **ı** səsinin qovuşmasından əmələ gəlmişdir.məs *qapı, dərđı, əlı, elı, qanı, qıçı* (Zaq., Bal.) *gəldız, alımsız, yazıcasız, görsız* (Qax, Şəki və s. ).

Burada həmçinin sonu **ı** səsi ilə bitən feillər nəqli keçmiş zamanın III şəxs tək və cəmində işləndikdə burunda tələffüz olunan **ı** səsi meydana çıxır.

Məsələn: qazıtdı-qazınmışdır (Şə., Qış., həm də Zaq., Bəh., Mug. kəndlərində işlədilir) və yaxud sınımışdır -sıtdı (Şə. yenə Qış və incə kəndlərində) [1.14].

õ. Burunda deyilən bu səsə söz kökündə ng ilə bitən sözlərdən n səsinin meydana çıxması hallarında təsüdüf eidlir: *rəhsiz, tüfəhdən* (Şə.).

1. Sözə heç bir şəkilçi qoşulmadan kökdən sagur n və ya n səsinin düşməsi nəticəsində ə burunda uzun tələffüz olunur. məs. kanfet-qənfet, bəniz-bə:z, dəniz-dē:z, və s. (həm Bal., Qax, Şə., həmçinin Qəb., Og. rayonlarında da rast gəlinir).

2. Burunda deyilən uzun ə səslə sözlərə müxtəlif şəkilçilərin artırılması ilə əlaqədar olaraq meydana çıxır.

a) Sonu n ilə bitən feillər nəqli keçmiş zamanın III şəxs tək və cəmində, indiki və qəti gələcək zamanların hər üç şəxsinə, tək və cəmində işləndikdə burunda tələffüz olunan ə saiti özünü biruzə verir, məs. öyrətdi-örgətdi, öyrənmişdir-öyrənirdi, bəyənibdi-bəyənirdi (Şək., Zun., B.G:Zaq., Bəh., Qım., Çob., Baz.) evlənirəm-öylərəm, tərənir-tərpər və s.

b) Sonu ə səsi ilə bitən isimlər yiyəlik və təsirlik hallarda I, II şəxs əvəzliliklərinin tək halda işləndikdə burunda tələffüz olunan uzun ə səsi ortaya çıxır. Məs.: nəhrə-nəhrənin, nəhrəni, dəhrə-dəhrənin, dəhrəni, kəlcə-kəlcənin, kəlcəni və s. bu xüsusiyyətlər Şimal qrupu dialektlərinin hamısında öz əksini tapır.

ē- Burunda deyilən e səsi. Bu səs Şimal dialektində Zaqatala, Qax, Balakən şivələrində geniş, Şəki dialektlərində az işlənir. məs. qəşəng-qəşəx, benzin-bēzin, deyiş, beyiş, beşix və s.

ü. Bu səs söz kökündə və mənsubiyyət şəkilçisinin II şəxs təkində (təsirlik halda) xəbərlilik şəkilçisinin IIş cəmində η səsinin meydana çıxması nəticəsində yaranır, məs.: boynuu, öyuu, eşiyuu, özuu, ütuu, kömüruu, ilxuu, qonşuuz, gözuuz, və s. (Qax, Bal., Şə.).

Burunda tələffüz olunan uzun u səsi aşağıdakı formada özünü biruzə verir.

a) II şəxs təkində(yiyəlik və təsirsik) cəmində isə bütün hallarda mənsubiyyət şəkilçilərində məs. burnū, oğlū, sürū, duzū, gözū, yerū, xoruzū və s.

b) II şəxs cəm xəbərlilik şəkilçilərində kürümüsuz, görmüsuz, oxuduz, alcasuz, gələsuz, oturmusuz, üzduz, çüccüsuz, özuz və s. (Şimal qrupu bütün rayonlarında bu forma müşahidə olunur).

c) Sonu u səsi ilə bitən sözlər ismin yiyəlik və təsirlik hallarında işləndikdə burunda uzun tələffüz olunur. məs.: quzu-, bunun-bu, (Şə., Qış., Zun.).

Burunda uzun tələffüz olunan uzun ü səsinə də aşağıdakı hallarda rast gəlinir.

a) III şəxs təkin mənsubiyyətində sözlər yiyəlik və təsirlik hallarında işləndikdə. məs. üzü, düzü, üstü və s. ( Bütün Şimal qrupu dialektlərində işlədilir).

b) Sonu ü səsi ilə bitən isimlər yiyəlik və təsirlik hallarında işləndikdə. güzgü, güzgünün, güzgünü, ütü, ütünün, ütünü. sürü, sürünün, sürünü və s.

Söz kökündə yalnız *mümkün* sözündə *müükün* formasına rast gəlinib.

ö - Burunda uzun tələffüz olunan ö səsi aşağıdakı formada uzana bilir. Sonu n ilə bitən təkhecalı feillər nəqli keçmiş zamanın III şəxs təkində işləndikdə meydana çıxır. Məs.: *sö:tdi-sönütdi, dönmək-dö:tdü, və s.*

ĩ- Şimal qrupu dialektlərində işlənən uzun və ya qısa burun saitindən başqa bu dialektlərdə adi i səsinin nisbətən bir qədər öndə tələffüz edilən i səsi də vardır. bu da Şəkinin Baş Gədik, Oravan, Budeyiz kəndlərində kim//gim sözündə təsadüf olundu. Buna həmçinin Quba dialektində də rast gəlinir [1.13-18.].Bu hala qıpçaq qrupu türk dillərinin əksəriyyətində də geniş şəkildə rast gəlinir.Bunu eyni zamanda yuxarıdakı misallarda da əyani şəkildə gördük.

### Ədəbiyyat:

1. İslamov M.Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti, Bakı,1968, 273 s.
2. Şirəliyev M. Azərbaycan dialektologiyasının əsasları. Bakı, "Şərq-Qərb", 2008, 416 s.  
Türk dilində.
3. Çağdaş türk yazı dilləri . III.Kuzeybatı/ Kıpçaq qrupu.AKÇAĞ.590 s.  
Rus dilində.
4. Ашмарин . Общий обзор народных тюркских говоров гор. Нуха. Баку, 1926, с 73. с 180
5. Акбайев Ш. Х. Фонетика диалектов казачьего-балкарский языка. Черкесск, 1963.
6. Гаджиева Н.З. Тюркзычные ареалы Кавказа, М. Наука, 1979.

**К. Самедова**

### **Гласные на северо-западных диалектах и акцентах огузской группы тюркских языках азербайджанского языка и их варианты интеграции на кыпчаком языке** **Резюме**

В статье описаны короткие и носовые гласные в диалектах северо-западной группы огузской группы тюркских языков. Их группа сравнивается с турецкой Кыпчакской. Это все еще широко замечено в большинстве тюркских языков. Если мы рассмотрим азербайджанских

языковых диалектов в огузской группе, мы увидим, что гласные отличаются с количеством, и на наших диалектах мы можем увидеть их длинные и короткие версии. В дополнение к длинным гласным на северо-западном диалектах и акцентах, также встречаются носовые гласные. Если мы обратим внимание на систему группы огузских языков, мы увидим, что некоторые из этих языков имеют девять гласных, а в некоторых восемь гласных, и в их составе есть некоторые отличительные особенности. На татарском языке девять гласных. Это: "а, е, ı, і, ı, о,ö,у,ü". Из этих гласных слов "а, ı, і, у, ü" звучат как огузской группы. Но гласные "о" и "ö" в татарском языке узкие и короткие, в отличие от огузской группы.

**K.Samedova**

**Vowels in the north-western dialects and accents of the Oghuz group of Turkic languages of the Azerbaijani language and their variants of integration in the Kipchak language**

**Summary**

The article describes short and nasal vowels in dialects of the north-western group of the Oghuz group of Turkic languages. Their group is compared with the Turkic Kipchak language. It is still widely observed in most Turkic languages. If we consider the Azerbaijani language dialects in the Oghuz group, we can see that vowels differ with the number, and in our dialects we can see their long and short versions. In addition to long vowels in north-western dialects and accents, nasal vowels are also found. If we pay attention to the system of a group of Oghuz languages, we will see that some of these languages have nine vowels and some eight vowels, and their composition has some distinctive features. There are nine vowels in the Tatar language. These are: "а, е, ı, і, ı, о, ö, у, ü". From these vowel words "а, ı, і, у, ü" sound like the Oghuz group. But the vowels "о" and "ö" in the Tatar language are narrow and short, unlike the Oghuz group.

**Rəyçi: Mahirə Hüseynova**

**Filologiya elmləri doktoru, professor**